

Honung som läkemedel

15000 f. Kr. - 1950 (ca.)

- En flytande (medicin)historia

Rikard Einegard

Doktorand i Historia

inom Nationella Forskarskolan.

rikard.einegard@mah.se

Syfte

Förståelse och kartläggning av honungens betydelse, funktion och position som läkemedel.

Metod

Kvalitativ litteraturstudie av primär- och sekundärkällor.

Frågeställning

Vilka historier, myter, symboler omgärdar honungen i en medicinsk kontext och hur förändras/bibehålls dessa under olika tidsepoker under den valda undersökningsperioden?

1. Honungen gjorde oss mänskliga

Honungen gav oss större hjärnor....

Alyssa N. Crittenden (2011): Alyssa N. Crittenden (2011): *The Importance of Honey Consumption in Human Evolution, Food and Foodways*, 19:4, 257-273

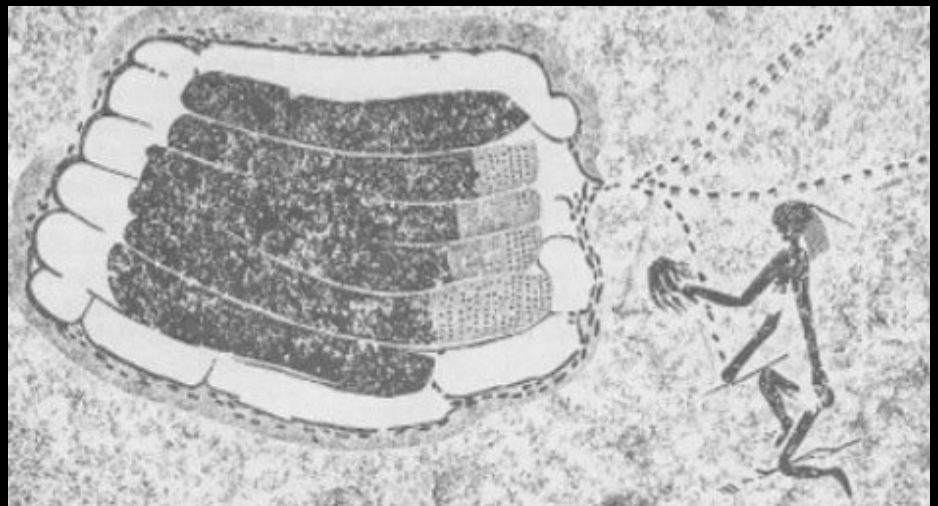

Mjödet tog oss från natur till kultur!

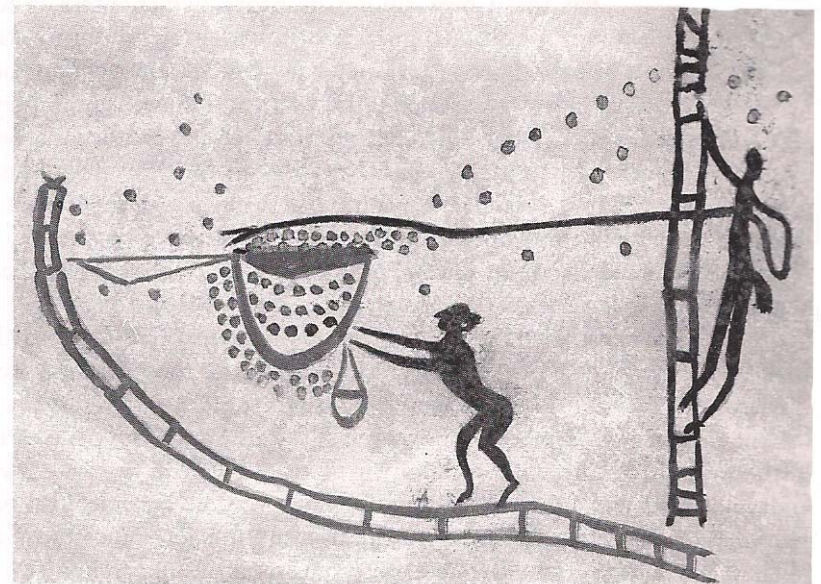
Lévi-Strauss, J. and D. Weightman, tr. *From Honey to Ashes*, London:Cape 1973 (*Du miel aux cendres*, Paris 1960)

Mannen från Blicorp, ca. 10-15 000 år

Honungsjägare på grottmålning i Zimbabwe

Collecting honey: rock painting from the end of the Neolithic period, Pachamadhi, Central India

Slutsatser:

- Honung är ett internationellt fenomen och honungsjagande mycket gammalt.
- Få studier på ursprungsbefolkningars medicinska användning av honung.
- Civilisation förvanskar den naturliga användningen

2. Honung vid civilisationens början

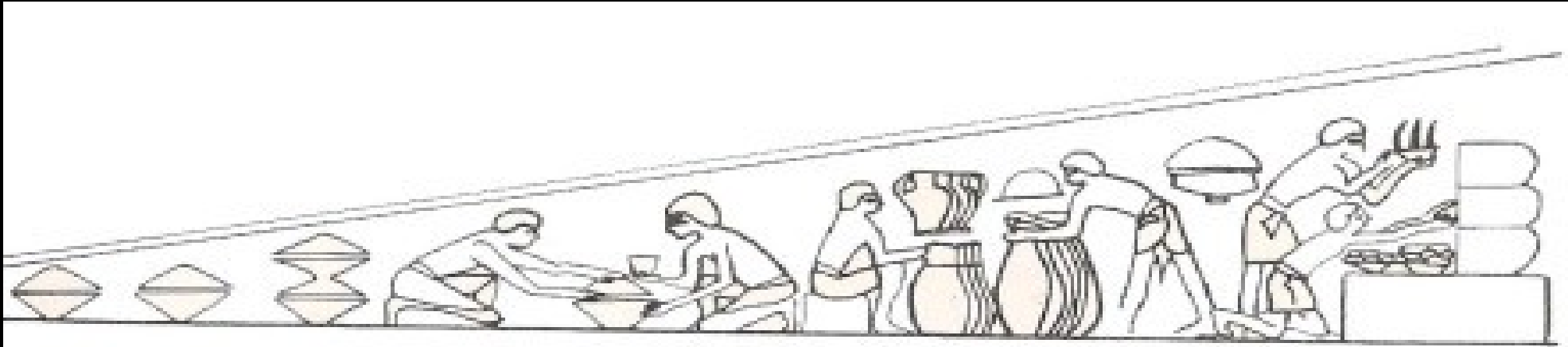

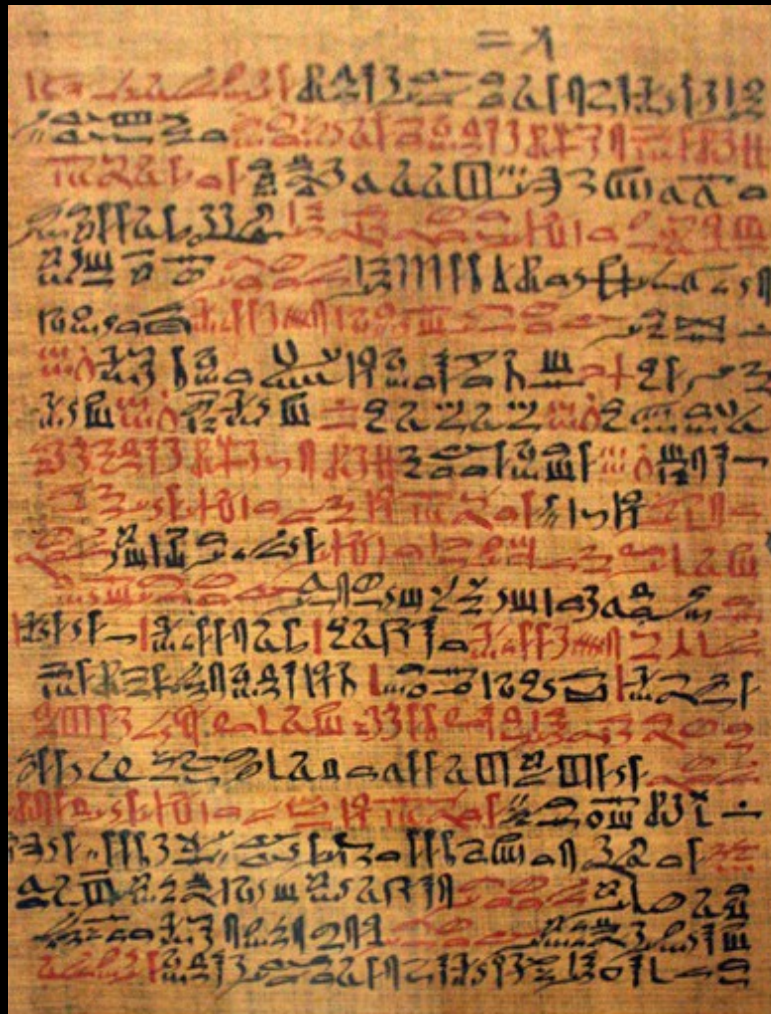
Fig. 9.2. Tomb of Rekh-mi-Re at Thebes. New Kingdom. Handling of honey. Redrawn from Davies (1943).

Soltemplet Ne-Woser-Re, 2500-2400 f. Kr.

Första bevisen på Apikultur...

Apiterapi: användningen av biprodukter (honung, vax, propolis, bigift osv) i ett medicinskt sammanhang har spårats tillbaka till de allra äldsta civilisationerna; Egypten och Mesopotamien. den äldsta skriftliga källan om honung är faktiskt medicinsk. Skriften är ett recept inristat på en sumerisk lertavla från Nippur (i södra Mesopotamien) och är drygt 4000 år gammal. Den tros vara en medicinsk kur mot infektioner eller sår.

Egypten

Honungen i särställning

Edvin Smiths papyrus (från ca. 2200-2600 f. Kr) som innehåller honungskurer mot öppna sår, och där honung förespråkas som enskild aktiv substans.

Ebers papyrus innehåller 147 recept med honung för extern applicering; bl a för att kurera skallighet, men också för att förbinda sår, brännskador och för att applicera efter kirurgiska operationer, som exempelvis omskärelse. Recepten med honung i Smiths papyrus beskriver också behandlingar av sår i munnen, ögonåkommor, skydd mot infektioner, brännskador, magvärk, för torrt skinn osv.

RIG VEDA 1:90:6-8

LET EVERY WIND THAT BLOWS DROP HONEY□

LET THE RIVERS AND STREAMS RECREATE HONEY□

LET ALL OUR MEDICINES TURN HONEY□

LET THE DAWN AND EVENING BE FULL OF HONEY□

LET THE DARK PARTICLES BE CONVERTED TO HONEY□

OUR NOURISHER, THIS SKY ABOVE, BE FULL OF HONEY□

LET OUR TREES BE HONEY□LET THE SUN BE HONEY□

LET OUR COWS SECRETE HONEY

JENNIFER GORDETSKY 1, KARIN WESTESSON 2, RONALD RABINOWITZ 3, JEANNE O'BRIEN 3 WINE AND HONEY: THE OLDEST OF MEDICINES. JNEPHROL 2013; 26(SUPPL 22): S192-S197

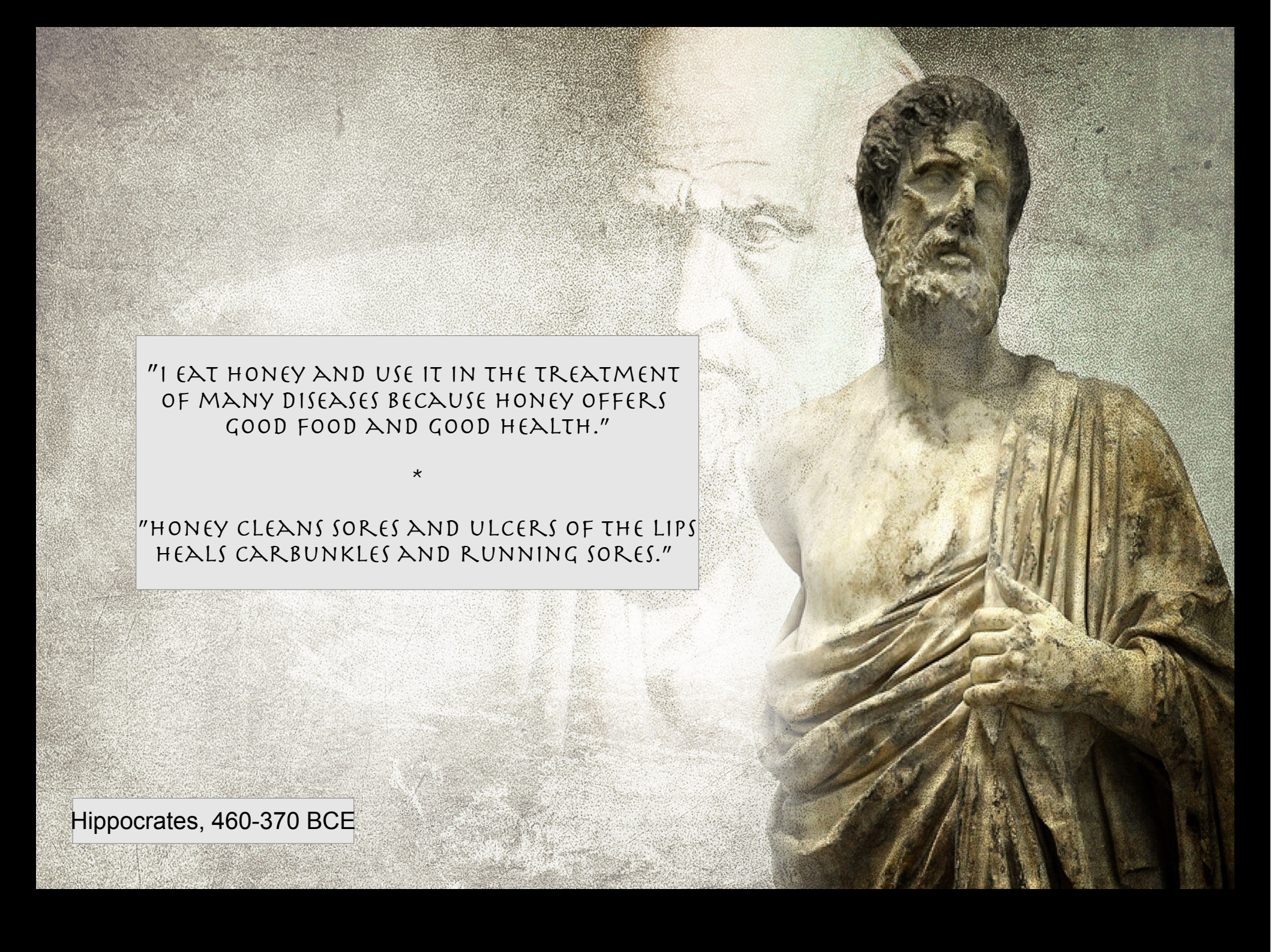
Slutsatser:

- Honungen har en unik särställning i de tidiga civilisationerna
- Medicinsk kunskap sprids över gränser.
- Honungen i sig själv lyfts fram som viktig

3. Honung och medicinens vagga

Under Mithridatis, Kung av Pontos (134 f. Kr – 63 e. Kr.), tid sägs en läkare vid namn Neron ha skapat *Theriaca*, ett universalläkemedel som sades vara en medicin mot alla sorters gifter. Det innehåller honung, blandat med en rad olika österländska örter.

"I EAT HONEY AND USE IT IN THE TREATMENT
OF MANY DISEASES BECAUSE HONEY OFFERS
GOOD FOOD AND GOOD HEALTH."

*

"HONEY CLEANS SORES AND ULCERS OF THE LIPS
HEALS CARBUNKLES AND RUNNING SORES."

Hippocrates, 460-370 BCE

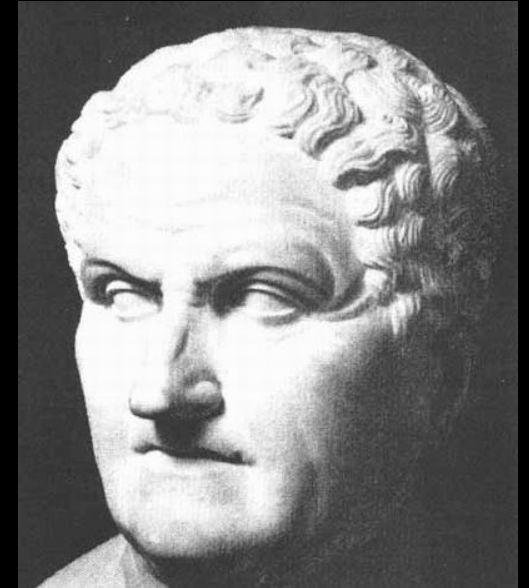
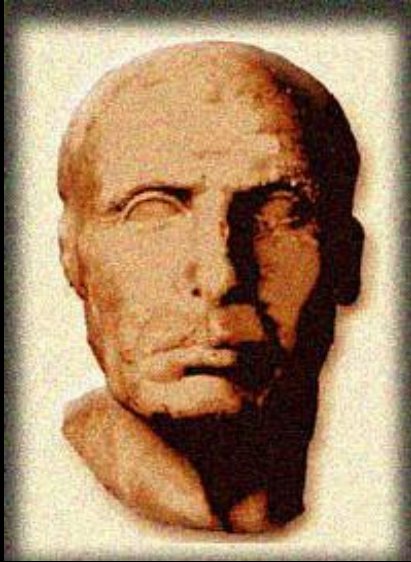
Oxymel och hydromel

Inom det medicinska system som nu växte fram användes honung som medicin i många olika format, men de två mest kända är utan tvekan en slags "sirap" kallad "oxymel" som bestod av vinäger och honung och som gavs för smärta. Oxymel ansågs vara en slags all-around medicin, och användes bland annat för att kurera atleter med feber. Det andra preparatet var en dryck som kallades "hydromel" som bestod av vatten och honung (som till skillnad från mjöd inte fermenteras) och som gavs för törst, men användes också för värk och till och med som graviditetstest.

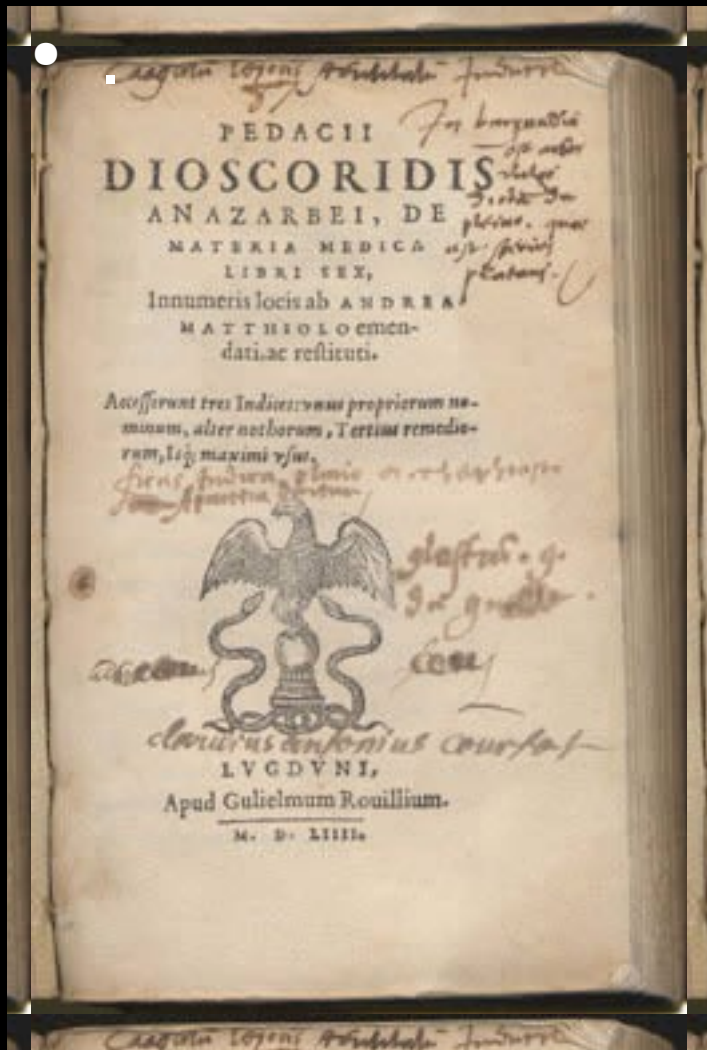
Honung kommer från himmeln och förlänger livet.
-Aristoteles (384-322 f. Kr)

I romarriket (50 f. Kr – 476 e. Kr.) ansågs honung vara en central medicin av den tidens medicinska storheter såsom; Columella (4 e. Kr. - 70 e. Kr.), Plinius d. ä. (23 e. Kr – 79 e. Kr.) Diskorides (40 e. Kr. - 90 e. Kr.) och Galen (129 e. Kr.- 200 el. 21).

Diskorides Materia Medica (77 f. Kr.)

"Honey opens the blood vessels and attract moisture. If cooked and applied to fresh wounds it seals them. It is good for deep dirty wounds. Honey mixed with salt could be dropped inside a painful ear. It will reduce the pain and swelling of the ear. It will kill lice if infested children skin is painted with it. It may also improve vision. Gargle with honey to reduce tonsil swelling. For coughing drink warm honey and mix with rose oil"

Slutsatser:

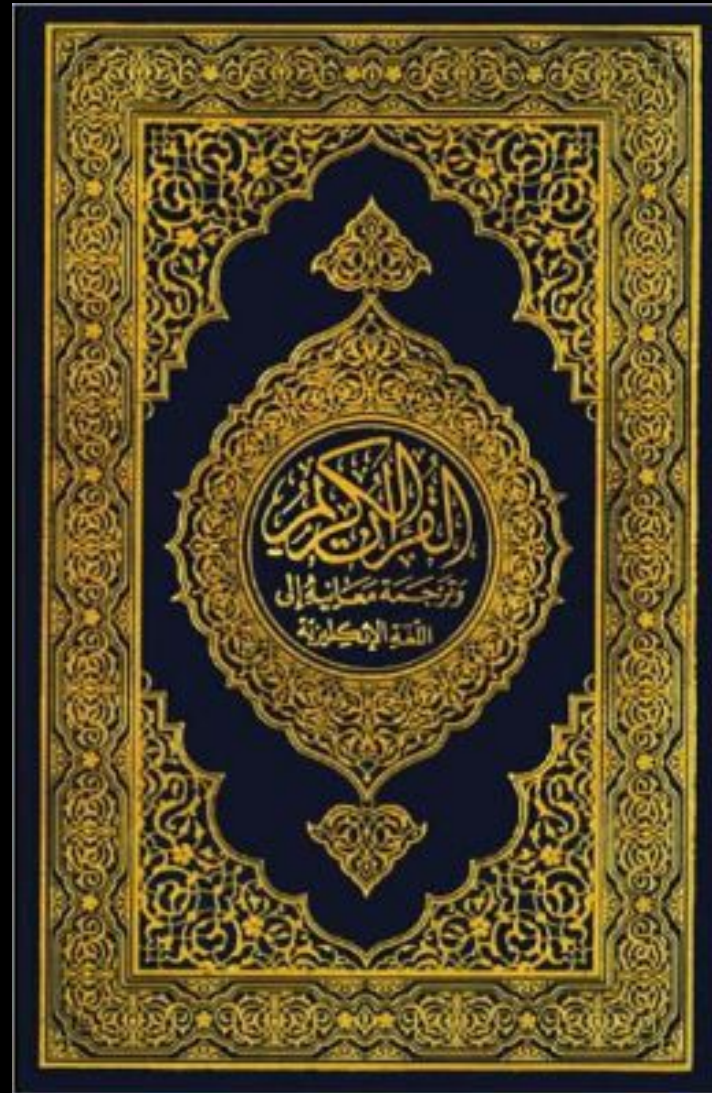
- De medicinska system som formuleras nu lägger grunden för den europeiska sjukvården för nästan två decennium framåt
- Honungen ges en roll som universalläkemedel och lovordas
- Recept och variationer på honung ökar.

4. Honung under den ”mörka tiden”

Den dagg som deraf faller på jorden kallar man håningsregn, och den är biens föda.

“Thy Lord has inspired the Bees, to build their hives in hills, on trees and in man’s habitations, from within their bodies comes a drink of varying colours, wherein is healing for mankind ,verily in this is a sign, for those who give thought.”
(Chapter 16 – Bee)

"Honey is good for prolonging life, preserve activity in old age. If you want to keep your youth, take honey. If you are above the age of 45, eat honey regularly, especially mixed with chestnut powder. Honey and flour could be used as dressing for wounds. For lung disease, early stage of tuberculosis, use a combination of honey and shredded rose petals. Honey can be used for insomnia on occasions."

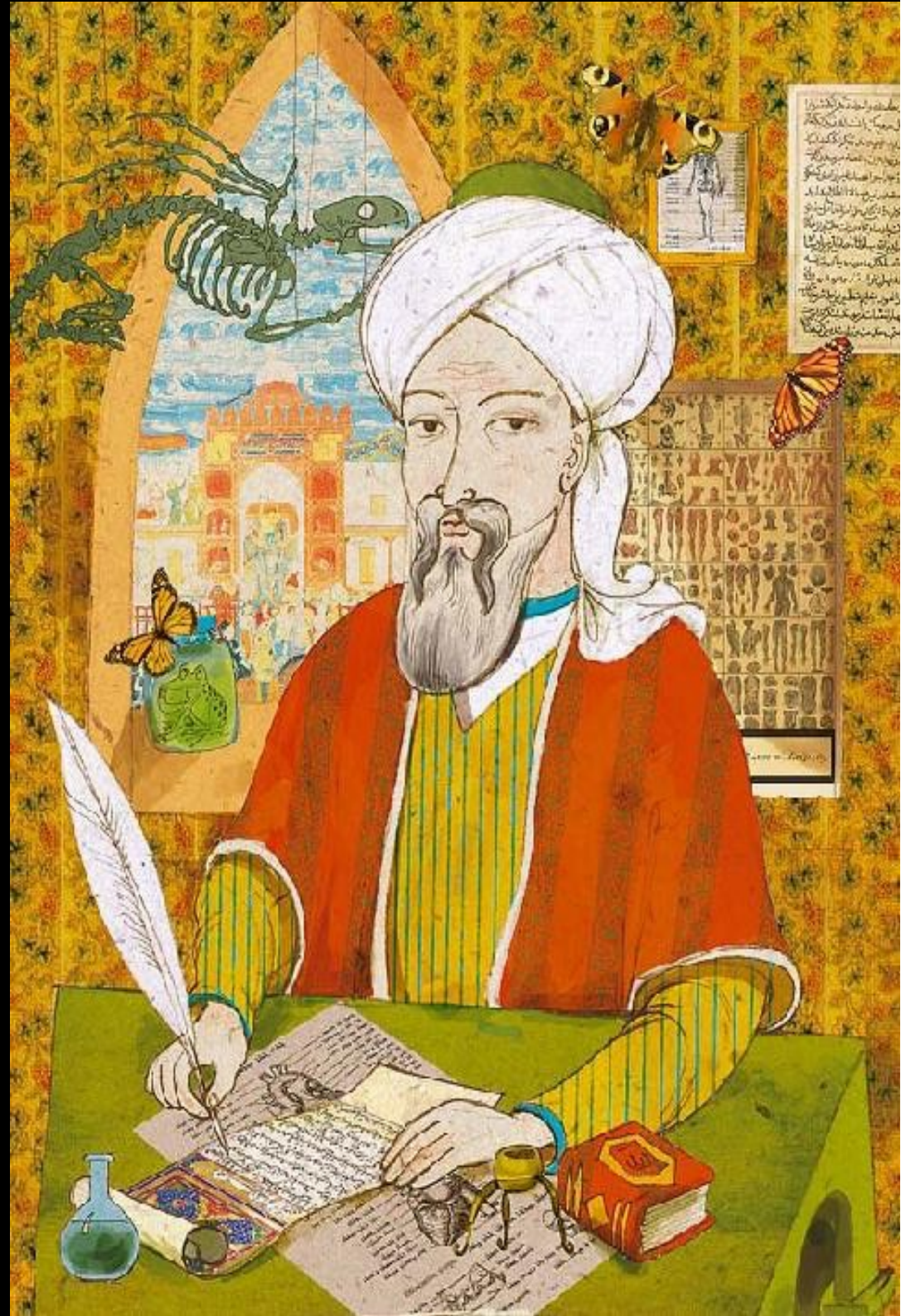

Med tiden kommer arabernas arbeten till Europa där verken översätts till latin och gammal kunskap återupptäcks. Ett sådant exempel är spanjoren Arnaldus de Villa Nova, en av sin tids mest kända läkare och en ivrig översättare och författare. I en av sina böcker, Liber de Vinis från 1310, beskriver han 49 medicinska viner, där minst ett skulle blandas med honung för att motverka urinretention, illamående och spya.

die den nest West den Deuten

Slutsatser;

- Viktig kunskap försvinner och glöms bort i Europa under drygt 500 år.
- Den insamlings och översättningsprocess som ägde rum i mellanöstern leder således till att kunskap, såsom den om Oxymel bevarades och fortfarande idag finns detta läkemedel med i farmaceutiska textböcker, bl a *British Pharmacopeia* som kommer behandlas längre fram i denna presentation.
- Honung anses kunna förlänga livet.

5. Honungens medicinska plats och funktion i Europa under perioden 1500 – 1750 (ca)

Den utvecklade boktryckarkonsten gör det möjligt att trycka upp allt större upplagor vilket gör att kunskap sprids och utvecklas. En sådan typ av publikation är de samlade förteckningar över olika läkemedel och dess användning, så kallade *farmakopéer* (Pharmacopoeia)

The Grete Herball

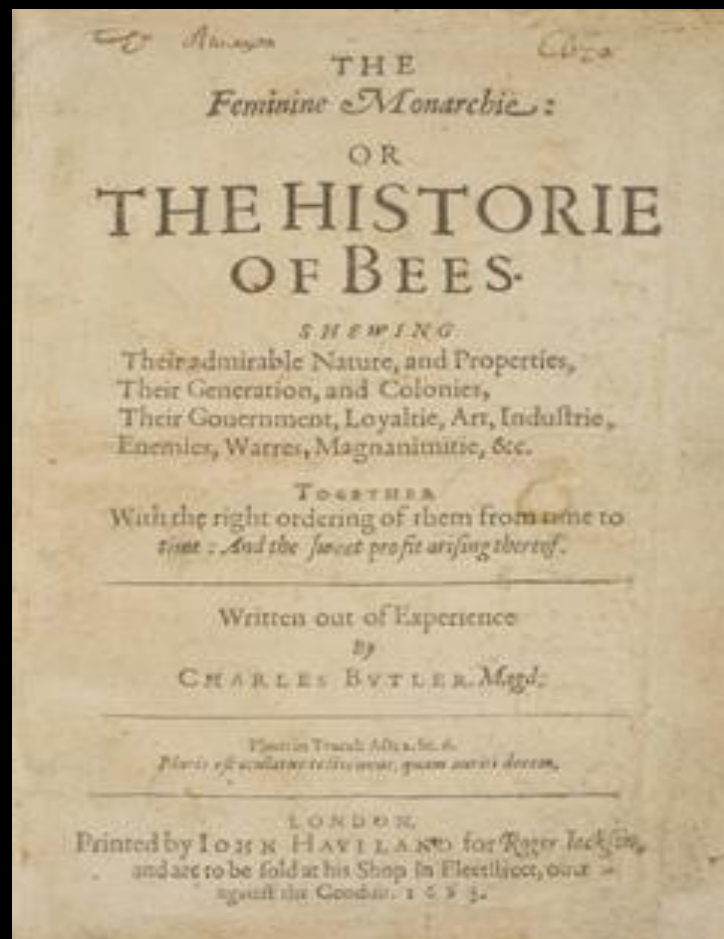
whiche geueth parfyt knowlege and vnderstandyng of all maner of herbes & there gracyous vertues whiche god hath ordeyned for our prosperous welfare and heith for they hele & cure all maner of dyseases and sekenesses that fall or mysfortune to all maner of creatoures of god created practysed by many expert and wyle maysters as Auicenna & other. &c. Also it geueth full parfyt vnderstandyng of the booke lately prynced by me^r Peter Treueris named the noble experyens of the vertuous hand Warke of surgery.

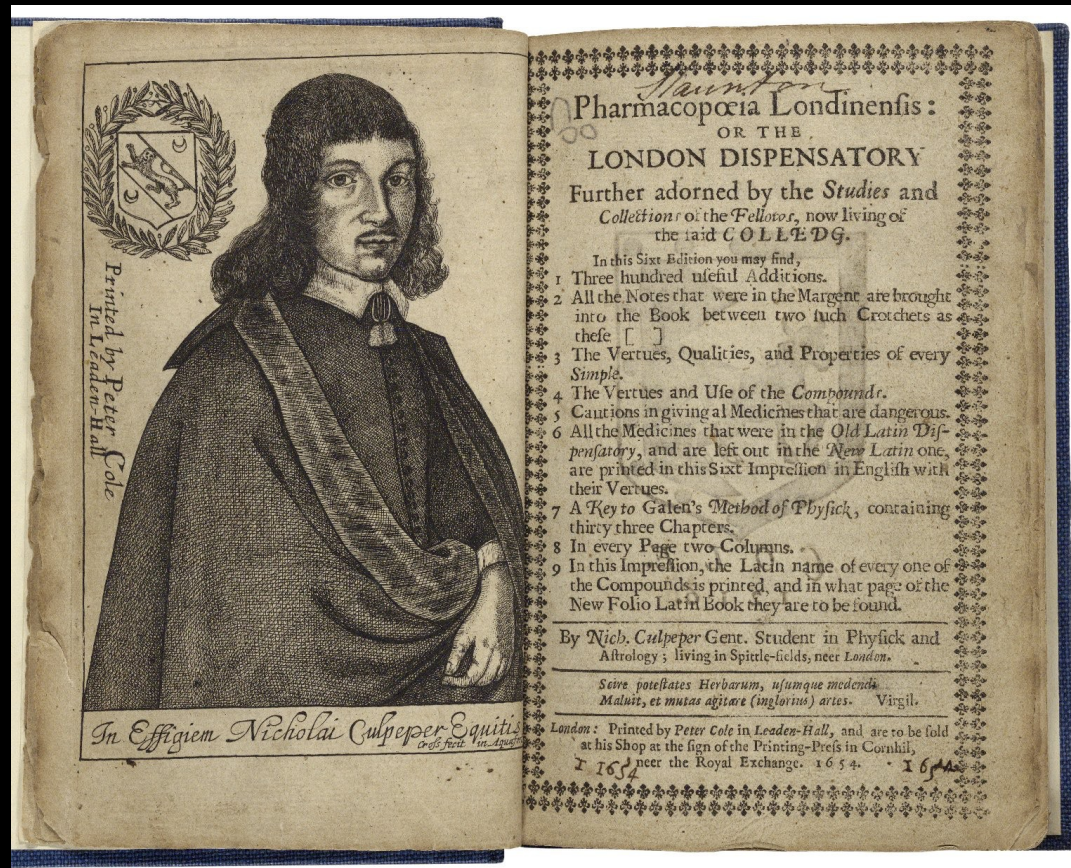
'hony ... is put in medycyns to delay and hyde the bytternesse of medycyns and that the medycyns go to the botom of membres bycause of the sweetness thereof' So, for instance; 'To clense the stomake ... and to unbynde the bely. Take nitre with hony and it clenseth.'
(The Grete Herball, 1526)

"O thou treasure of treasures, mystery of mysteries, called by Avicenna
"an unspeakable substance", the purest and most perfect soul of the
world, than which there is nothing more costly under Heaven,
unfathomable in nature and power, wonderful in virtue and works,
having no equal among creatures, possessing the virtues of all bodies
under Heaven! For from it flow the water of life, the oil and honey of
eternal healing, and thus hath it nourished them with honey and
water from the rock. "

“Honie (...-...) hath a power to cleanse, and some sharpnesse with all, and therefore it openeth obstructions, it cleereth the berth and lights of those humors, which fall from the head to those parts, it lossenth the belly, purgeth the foulness of the body and provoketh urine. It cutteth and casteth up Flegmatic matter and therefore sharpneth (sharp) the stomachs of them, which by reason thereof have little appetite; it purgeth those things which hurt the clearness of the eyes, and nourisheth (nourishes) very much. It breedeth good blood, it sturreth up and preserveth natural heat and prolongeth old age (...-...)”
 (Charles Butler, *The Feminine Monarchie, Or the Historie of Bees*. 1600-tal)

Pharmacopoeia

”Honey is of a gallant cleansing quality, exceeding profitable in all inward Ulcers in what part of the body soever, it opens the Veins, cleanest the Reins and Bladder; he that would have more of the Vertues of it, let him read *Butler* his Book of Bees, a gallant experimental work.”

(Pharmacopœia Londinensis: or the London dispensatory ... Sixth edition, etc. A translation, with additions, of the “Pharmacopoeia Londinensis” published by the Royal College of Physicians. With “A Key to Galen's Method of Physick. 1667)

What a monstrous horrendum horrible terrible Recept have we got here? A pound of white Hellebore boiled in fourteen pints of water to seven (...-...) what should this Medicine do? purge Melancholy say they: but from whom? from men or beasts? For the Medicine would be so strong, the Devil would not take it, unless it were poured down his throat with a horn.

The virtues of honey in preventing many of the worse disorders; particularly the gravel, asthmas, coughs, hoarseness and a tough morning phlegm. (J. Hill 1784)

"The slight regard paid at this time to the medicinal virtues of Honey, is an instance of the neglect men shew to common objects, whatever their value: acting in contempt, as it were, of the immediate hand of providence, which has in general made those things most frequent, which have greatest uses; and for that reason, we seek from the remotest part of the world, medicines of harsh and violent operation for our relief in several disorders, under which we should never suffer, if we would use what the bee collects for us at our doors."

Tillgången på socker i början av 1700-talet formligen exploderade, vilket gjorde att priserna föll och konsumtionen ökade. Utvecklingen märktes först i städerna, men kom gradvis att påverka även landsbygden. På bara 80 år tredubblades således sockerkonsumtionen (från 1.8 kg/år till 5,4 kg/år) och honungen förlorade sin plats som standardval när det kom till att söta livsmedel.

One caution in common practice is worth every ones regard, and that is, never to prescribe any thing with honey in it, before inquiring of the patient wether he has any natural aversion to it, because many constitutions had; insomuch that a dose of any of the officinal capitals, made the common way with honey, will occasion very great and strong disorders.

Slutsatser:

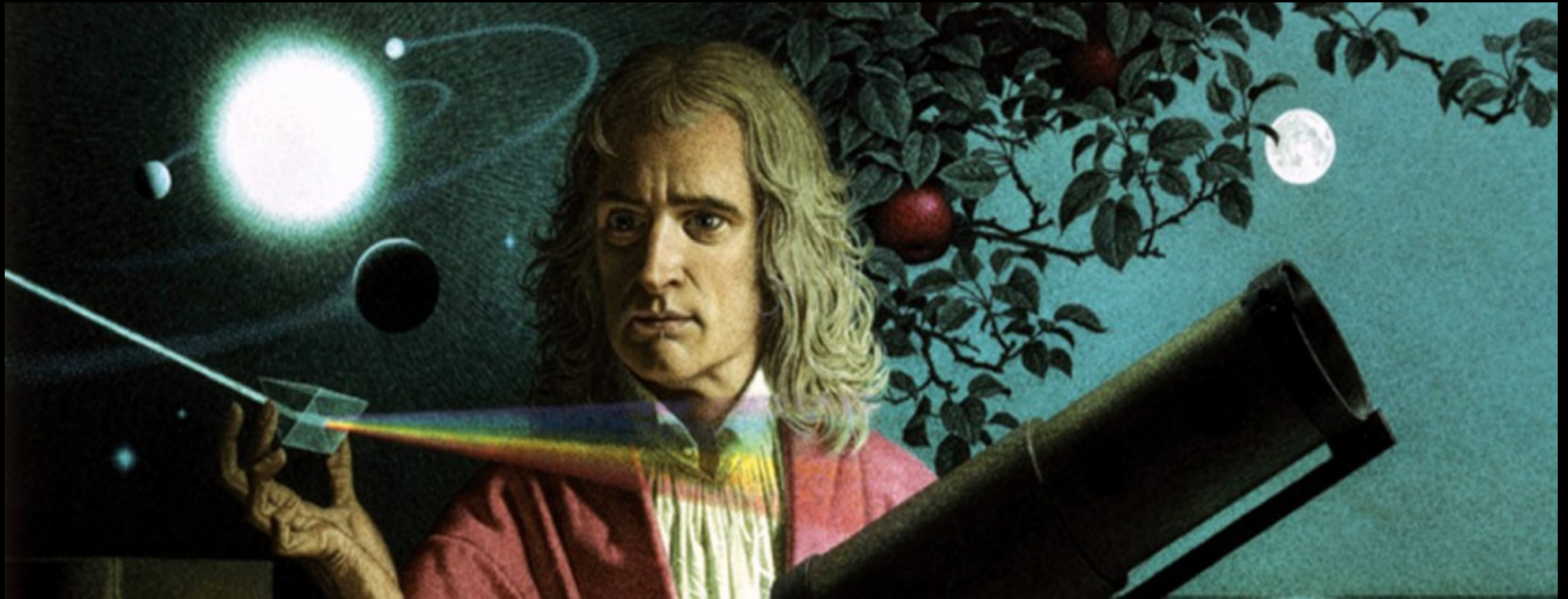
I början av perioden:

- boktryckarkonsten betydelse för spridning
- den antika kunskapen och honungens ställning som ett potent läkemedel kanoniserar
- elixir och idén om ett universalläkemedel

Under andra hälften av perioden:

- Recepten förvanskas så mycket att de blir ofunktionella och rentav farliga
- Socker konkurrerar med honungen.
- Optimism byts mot skepticism

6. Honung under upplysningstid

”Sjukdomarna klassificerades nosologiskt, dvs. efter symtom – sjukdomens synliga uttryck – och inte som idag etiologiskt, dvs. efter biologisk orsak. Diagnosen bestämdes därmed av det av tidens många klassifikationssystem (...-...) Relativiteten var stor.”

(Karin Johannisson, Medicinens öga, sid. 30)

From the earliest ages, honey has been employed as a medicine. Besides the general properties of saccharine bodies, it possesses others peculiar to itself, probably depending on the presence of an acid. For internal use, sugar is commonly to be preferred, as honey, in some constitutions, produces gripes and colic pains. From its stimulus, however, it forms an excellent gargle, and facilitates the expectoration of viscid phlegm ; and it is sometimes employed as an emollient application to abscesses, and as a detergent to ulcers. It is also preferable to sugar in forming electuaries, as it is not so apt to crystallize. (The Edinburgh New Dispensatory, Containing: I. The Elements of Pharmaceutical Chemistry ..., Including Translations of the Edinburgh Pharmacopoeia Published in 1817, of the Dublin Pharmacopoeia in 1807 and of the London Pharmacopoeia in 1815. 1819.)

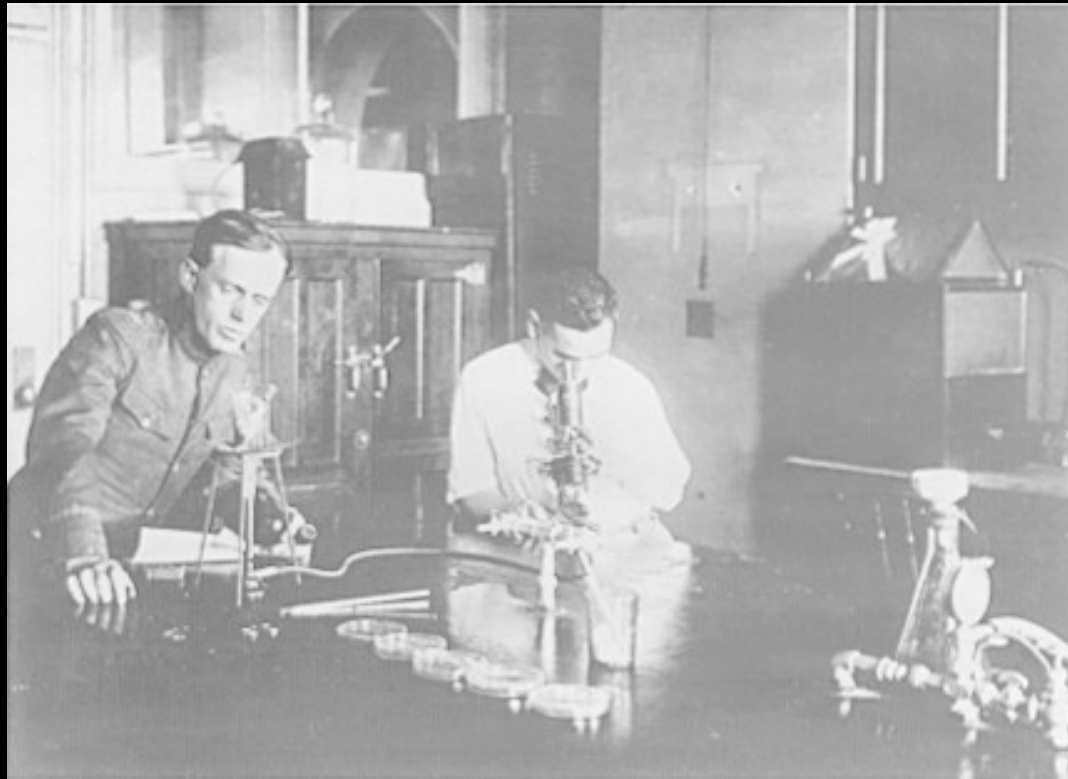

"This syrup is now rarely prepared by the apothecary, but is a favorite and useful domestic remedy in colds, and slight sore throats."

Slutsatser:

- Vetenskaplig revolution eller vetenskapligt kaos?
- Socker flyttar fram sin frontlinje och tar över.
- Hur ser det ut på det folkmedicinska planet?
Kvacksalvare.

7. Honung under (medicin)vetenskaplig revolution, kris och uppgång

I och med framsteg inom mikrobiologi och bakteriologi tycktes sjukdomshemligheten ”avslöjad: härar av små mikroorganismer angrep kroppens celler. Rabies, difteri och kolera bekämpades likt fiendeinvasioner. De nya vaccinerna framstod som undermedel.”

Medicinal use

Demulcent and laxative, but apt to gripe and occasion flatulency when given in efficient doses; this is more particularly the case with old honey. It is more generally used as a vehicle for other medicines. A useful addition to gargles. An external application to foul ulcers. Equal parts honey and flour, an excellent poultice for boils. (Companion to the Latest Edition of the British Pharmacopoeia: Comparing the Strength of Its Various Preparations with Those of the London, Edinburgh, Dublin, United States, and Other Foreign Pharmacopoeias ; with Practical Hints on Prescribing 1873)

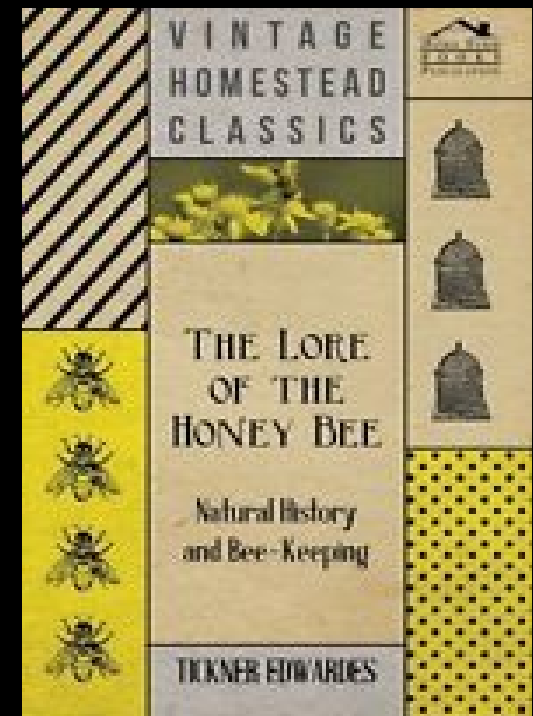
Det är svårt att fastslå, utifrån källorna, hur mycket den förlorat i anseende, klart är i alla fall att den inte längre lovordas på samma sätt som två sekel tidigare och att den under 200 år gradvis degraderats...

Medicinens kris

Vid sekelskiftet 18/1900 sker också en annan utveckling som kommer att påverka honungen. Nu avstannar nämligen den medicinska framstegstanken och enligt Johannisson blir en stor paradox tydlig:

Läkarnas teurapeutiska förmåga har knappast ökat. Med hjälp av en förfinad anestesi och den nya aseptiken har kirurgin visserligen revolutionerats. Hand i hand med den patologiska anatomin har också diagnostistiken gjort stora framsteg. Men vad hjälper en diagnos mot sjukdomen själv? Läkemedlen är inte många: kvicksilver (syfilis), kinin (malaria) och salicylpreparaten (ledgångsreumatism), i någon mån järn, jod och digitalis. Trots bakterieologin är de nya vaccinerna få, infektionssjukdomarna drabbar hårt, tuberkulos och syfilis härjar värre än någonsin, barnförlamning och engelska sjukan föröder och förkrymper. En rad nya och hotfulla nervsjukdomar har dykt upp vid horisonten. (Johannisson)

Doctors are continually finding some new virtue in honey. Its gently regulating action has long been known, and there is good authority for stating that there is not an organ in the human body which does not benefit from its habitual use. There is no doubt at all that cases of consumption have been entirely cured by a liberal diet of honey; and, notoriously, honey is the main ingredient in nearly all patent medicines for diseases of the chest and throat. (Tickner Edwardes *The Lore of the Honey Bee - Natural History and Bee-Keeping*, 1908)

"Ring out the old, Ring in the new,
Ring out the false, Ring in the true."

We bring to you the new and true from the piney
forests of Norway—

DR. BELL'S **P**ine-Tar-Honey

Nature's most natural remedy, improved by science to
a **PLEASANT, PERMANENT, POSITIVE CURE** for
coughs, colds and all inflamed surfaces of the Lungs
and Bronchial Tubes. The sore, weary, cough-worn
Lungs are exhilarated; the microbe-bearing mucus is
cut out; the cause of that tickling is removed, and
the inflamed membranes are healed and soothed so
that there is no inclination to cough.

SOLD BY ALL GOOD DRUGGISTS.
BOTTLES ONLY. 25c., 50c. AND \$1.00 SIZES.

Be sure you get Dr. Bell's PINE-TAR-HONEY.

I AM 88 YEARS OLD, and never used any rem-
edy equal to Dr. Bell's Pine-Tar-Honey. It gives
quick and permanent relief in grip as well as coughs
and colds. It makes weak lungs strong.

—Mrs. M. A. Metcalfe, Paducah, Ky.

THE E. E. SUTHERLAND MEDICINE CO., Fountain Park, Paducah, Ky.

For Sale by Johnson Druggists.

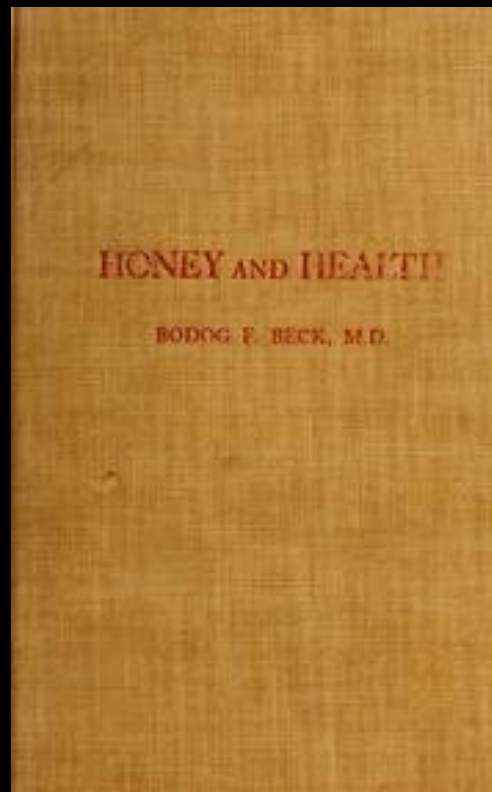
"Honey as a carrier of intestinal diseases." (Walter G. Sackett, 1919)

För att genomföra sitt experiment använder Sackett den finaste honung han kan hitta och späder ut honungen med olika koncentrationer, mellan 0.0 - 100 av vatten med saltlösning som han sedan prövar på 8 stycken olika sorters bakterier i rumstemperatur. Hans resultat visar att honungen i allra högsta grad är antibakteriell och potent nog att ta död på alla de prövade bakterierna. Han förvånas också över att dödligheten är högre i den utspädda honungen;

"The longevity of the typhoid-colon group in honey is very limited. The failure of the organisms to die out as readily in the concentrated honey as in the dilutions was rather surprising."

”Nachweis antibakterieller, hitze- und lichtempfindlicher Hemmungsstoffe (Inhibine) im Naturhonig (Blütenhonig)” (Dold, Du, och Dziao, 1937)

I den kommer de till samma slutsats som Sackett, nämligen att honung, speciellt när den är utspädd med vatten, dödar av särskilda bakterier. De härleder sina slutsater till att det förekommer inhibin i honungen men lyckas inte fastställa dess natur.

Honey plays an insignificant part in our modern Materia Medica, though strained, clarified, borated and rose honey are listed in many pharmacopoeias. The mele depuratum (clarified honey) is rather an inadequate substance because it is subjected to treating and is filtered through cloth which also robs it of some mineral elements.

In lay, let us call it unscientific medicine, especially in the rural districts, however, honey is today a more popular nostrum than the medical profession would surmise. Physicians, with few exceptions, grin broadly at the mere mention of the medicinal and food merits of honey. (Bodog F. Beck. *Honey and health*. 1938)

När antibiotikan introduceras på 40-talet tar alltså ekonomiska intressen övertaget och syntetiska läkemedel gör att honungen återigen faller i skuggan av mäktigare utmanare. Becks text avslöjar dock att den används på ett folkligt plan. Dessutom är den inte helt bortglömd av forskningen utan det sker sporadisk forskning kring bl a dess antibakteriella egenskaper, inhibin och sårvård ända fram till 80-talet då forskningsintresset återigen tar fart på ett brett plan.

Slutsatser:

honungen finns kvar i farmakopéerna men troligtvis mest av nostalgiska skäl.

honungen förlorar sin funktion som universalläkemedel.

Sockret konkurrerar ut honungens plats för internt bruk.

Honungen förvanskas i olika recept och förknippas med magproblem.

Honungen förknippas med patentmediciner/elixir – vilket gör att den hamnar i ett alternativmedicinfack

Trots att forskning bedrivs som undersöker honungens antibakteriella egenskaper, så kan den inte stå emot den kommersiella framgång som antibiotikaforskningen, genom massproduktionen av pencillinet, röner.

Framförallt: Var tid har haft sin "mirakelmedicin". Honungen kan sägas ha innehaft den funktionen under lång tid, men gradvis förändrades detta när andra konkurrerande mirakellösningar äntrade scenen; som exempelvis andra örter och naturläkemedel, vaccinen och antibiotikan.

